

аграрний сектор економіки й уся сфера зайнятості сільського населення перебувають у стані адаптації, який характеризується кардинальними змінами фундаментальних складових цього сектору відповідно до обраної моделі ринкових перетворень, орієнтацією на таку структуру зайнятості селян у господарському комплексі, що сприяла б виходу з кризи і нормалізації економічного життя, необхідністю вирішувати нагальні економічні проблеми. Дослідження розкритих особливостей і закономірностей має не лише суто науково-теоретичне, а й практичне значення. Воно свідчить не тільки про надзвичайну гостроту питань розвитку ринку робочої сили в сільському господарстві, а й про невирішеність багатьох проблем, що зумовлює подальший занепад села, деградацію його продуктивних сил, насамперед людського капіталу. Державна політика розвитку сільського господарства повинна бути науково обґрунтованою, включати довгострокову стратегію стабільного розвитку національного агропромислового комплексу.

Список використаних джерел

1. Качан Є.П. Принципи та методи формування регіональної політики ринку праці / Є. П. Качан // Зайнятість та ринок праці : міжвідом. наук. зб. – К., 2001. – Вип. 15. – С. 3-16.
2. Онікієнко В.В., Ткаченко Л.Г., Ємельяненко Л.М. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи / За ред. В.В. Онікієнка. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – 286 с.
3. Ярошенко В. Державні механізми регулювання ринків праці в Україні // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 8. – С. 30-37.
4. Праця в Україні у 2009 році : статистичний збірник / Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 341 с.
5. Сільське господарство України за 2009 рік: статистичний збірник / Держкомстат України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 375 с.

Анотация. Определены основные направления регулирования рынка труда, установлено влияние ряда факторов на занятость в аграрном секторе экономики Украины.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, рабочая сила, аграрный сектор экономики.

Annotation: the article outlines the main directions of labor market regulation, to investigate the effect of factors on employment in the agricultural sector of Ukraine.

Keywords: labour market, employment, unemployment, labor, agricultural sector

УДК 338.431.2

Л.Л. Жерибор, здобувач Житомирського національного агроекологічного університету*

ЕМПІРИЧНІ ОБСТЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ДОСВІД ЖИТОМИРЩИНИ

Визначено поняття „соціальна інфраструктура сільських територій”. Висвітлено сучасний стан та проблеми функціонування соціальної інфраструктури в сільській місцевості Житомирської області. Запропоновано шляхи подолання виявлених проблем.

Ключові слова: інфраструктура, соціальна інфраструктура, рівень життя, сільські території.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з основних складових частин комплексного розвитку сільських територій є напрямок розвитку їх соціальної інфраструктури. Під впливом розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в основному формується рівень життя сільського населення. Якщо рівень життя визначається як ступінь задоволення потреб населення, то для його забезпечення необхідна певна сукупність матеріальних об'єктів, які розміщуються в населених пунктах і їх функціональне призначення полягає саме в задоволенні цих потреб. Коли розвиток соціальної

* Науковий керівник – доктор економічних наук Скидан О.В.

інфраструктури недостатній, то відповідно і рівень життя вважається не високим, адже в закладах соціальної інфраструктури формується рівень освіти населення, якість його медичного обслуговування, забезпечення життєво необхідними товарами та послугами і багато іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різноманітні проблеми розвитку соціальної інфраструктури та її впливу на стан сільських територій займають значне місце в роботах вітчизняних та іноземних економістів. Перші згадки зустрічаються в роботах А. Маршала, А. Сміта, Дж. Кейнса, А. Маслоу та ін. Серед вітчизняних науковців можна виділити роботи Агабаб'яна Е.М., Антоненка Л.О., Беседіна М.О., Горкавого В.К., Жаміна В.О., Кочерги О.І., Мазараки О.О., Нікіфорова Л.В., Орлатого М.К., Плаксієнка В.Я., Прокопи І.В., Тоценка Ж.Т., Хомелянського Б.М., Шепотько Л.О., Шияна В.Й., Юрчишина В.В. Проте в умовах реформування аграрного сектору і досі актуальною постає проблема розвитку соціальної інфраструктури села та дослідження її впливу на основні показники життєдіяльності сільських територій.

Об'єкт та методи дослідження. Об'єктом дослідження є комплекс аспектів функціонування та розвитку об'єктів соціальної інфраструктури сільських територій Житомирської області. У ході дослідження використовувалися абстрактно-логічний та економіко-статистичний методи.

Ціль статті: дослідження стану розвитку соціальної інфраструктури сільських територій Житомирської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін „соціальна інфраструктура” в зарубіжній економічній науці застосовується з середини 50-х років минулого століття. Активне її вивчення в нашій країні розпочалося в 70-х роках. Але досі вчені не прийшли до єдиної думки щодо суті та економічного змісту цієї категорії. Значної шкоди в цьому завдав догматизм колишньої радянської економічної науки, яка пояснення будь-яким категоріям шукала у працях К. Маркса. У кількох працях він згадував про так звані загальні умови, без яких неможливий процес виробництва (наприклад, транспорт і зв'язок). Саме ця теза була взята на озброєння для теоретичного обґрунтування суті економічної категорії „соціальна інфраструктура”.

Соціальну інфраструктуру не можна вважати частиною загальних умов виробництва. Її функціональне призначення полягає не в обслуговуванні людини як працівника, а в обслуговуванні людини як основної суспільної цінності, як особи, певні потреби якої слід задовольняти. Тому по-іншому соціальну інфраструктуру можна назвати інфраструктурою рівня життя.

Більшість дослідників виділяють два види соціальної інфраструктури: соціально-побутову і соціально-духовну. Ланками першої є торгівля, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, транспорт і зв'язок з обслуговування населення, кредитування і обслуговування населення. Ланками соціально-духовної інфраструктури є народна освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізкультура і спорт, соціальне забезпечення, охорона навколишнього середовища, культові споруди. Цілком зрозуміло, що поділ соціальної інфраструктури на соціально-побутову та соціально-духовну умовний, тому що в багатьох ланках функції переплітаються. Так, наявність в сім'ї житла не лише покращує побутові умови й позитивно впливає на здоров'я, але й підвищує успішність дітей у школі, розширює потреби в товарах тривалого користування тощо. Але для спеціальних досліджень такий поділ часто дозволяє поглибити аналіз тих процесів, які відбуваються у цій сфері народного господарства.

Кожна з ланок соціальної інфраструктури виконує свої специфічні функції. Ефективність її функціонування виражають за допомогою відповідних показників. Але поряд з тим кожна з цих ланок є складовою частиною єдиного цілісного утворення – соціальної інфраструктури. Комплексний характер потреб населення неминує вимагає комплексного розвитку соціальної інфраструктури [1, с. 162-163].

За даними державних статистичних спостережень охарактеризуємо стан соціальної інфраструктури сільських територій Житомирської області. Серед усіх ланок соціальної інфраструктури найбільш важливою для населення є житло. Житловий фонд сільських населених пунктів нараховував 271,7 тис. житлових будинків (283,1 тис. квартир) загальною площею 16,2 млн. кв. м. За чотири роки житловий фонд зменшився на 1,5 тис. будинків, а загальна площа – на 0,7 млн. кв. м.

У приватній власності населення знаходилось 98,4% житлових будинків, 0,2% – у державній, решта (1,4%) – в комунальній. У селах області налічується 126 гуртожитків на 5,7 тис. місць, за 4 роки їх кількість збільшилась на 21 одиницю та на 0,7 тис. місць відповідно. Із загальної кількості будинків 15,7% побудовані до 1943 року, 54,6% – у період 1944-1970 рр., 24,7% – з 1971 по 1990 роки і лише 5,0% збудовані за останні 20 років. Найбільш поширеним будівельним матеріалом для стін є деревина (58,8% усіх будинків) та цегла (28,4%). Переважаючим матеріалом покрівель є шифер (90,4%), хоча дахи 1163 будинків (0,4%) досі вкриті соломною або очеретом. На селі 22,1 тис. пустуючих будівель та 17,7 тис., які використовуються сезонно. При цьому за 4 останні роки кількість останніх зменшилась на 9,5%, а кількість пусток зростає в 1,5 раза.

Нагальною є проблема благоустрою житлового фонду на селі. За даними обстеження у 76,6% сіл області всі квартири не мають центрального опалення, у 85,8% – водопостачання, у 87,2% – каналізації, 77,2% – природного газу, 18,0% – телефону. У населених пунктах, де не має газу, проживають 377,1 тис. мешканців. Це переважно села з чисельністю жителів до 500 осіб. А в 30 населених пунктах усі квартири не обладнані жодним з видів благоустрою (на 01.01. 2001 р. – 54 села). Жителі 1410 сіл області, де проживає 75,8% сільського населення, користуються водою тільки з місцевих джерел, решта – з місцевих джерел та водопровідною.

Життєдіяльність сільських поселень значною мірою залежить від віддаленості їх від райцентру. За даними обстеження 1388 сіл (85,3%) знаходяться до райцентру на відстані більше 10 км, в них проживало 467,8 тис. осіб або 79,2%. Низький рівень розвитку транспортної мережі підтверджений і тим, що в 428 селах зупинки громадського транспорту зовсім відсутні. Найбільше таких сіл в Овруцькому районі – 59, Малинському – 47 та Ємільчинському – 30. Проте за останні чотири роки кількість населених пунктів, що не мали зупинки громадського транспорту, зменшилась на 181 або на 29,7%. Поряд з тим, для 967 жителів з 15 сіл найближча зупинка громадського транспорту знаходиться на відстані більше 10 км, а для мешканців 207 сіл – на відстані від 3 до 10 км. Лише у 984 селах (61,2%) є дороги з твердим покриттям, решта – ґрунтові. Залишається низьким і рівень освітлення сільських вулиць, за даними обстеження – 4,4%.

У 82 поселеннях області знаходяться забруднені поверхневі водоймища, у 312 – розташовані місця знешкодження, накопичення побутового, промислового, будівельного та іншого сміття, у 175 – склади мінеральних добрив та отрутохімікатів. За роки, що минули від попереднього обстеження, на третину (35,9%) зменшилась кількість населених пунктів, де є забруднені поверхневі водоймища, більше ніж наполовину (на 55,1%) – склади мінеральних добрив та отрутохімікатів.

Економічні та соціальні процеси, які відбувались у країні в цілому, в останні роки віддзеркалились на мережу об'єктів соціальної сфери села. На території 26 населених пунктів функціонували лікарні, 171 – амбулаторії та 844 – фельдшерсько-акушерські пункти. За чотири роки збільшилась кількість сіл з розташованими в них амбулаторіями на 1,8%, фельдшерсько-акушерськими пунктами – на 0,5%, а з лікарнями, навпаки, зменшилась на 8 або на 23,5%. Для жителів 90 сіл лікарняні заклади розташовані на відстані більше 10 км.

На території 392 сільських поселень розташовані дитячі дошкільні заклади. Проте, на жаль, лише 60% з них діють за призначенням. Збільшилась кількість сіл, де функціонують школи I-III ступеня до 293 (на 1,4%), натомість поселень зі школами I ступеня та I-II ступеня поменшало на 15,0 та 8,0% відповідно. У 1216 селах діти дошкільного віку не забезпечені дитячими садками, у 887 – учні школами. При цьому для школярів з 97 поселень найближча школа знаходиться на відстані 10 км і більше.

Скорочується кількість населених пунктів, на території яких розташовані клуби та будинки культури – на 9,7%, бібліотеки – на 8,9%, кіноустановки – у 3,7 раза. Відсутні заклади культури у 555 населених пунктах. На сьогодні у 117 селах області розташовані підприємства служби побуту (на 42,1% менше попереднього обстеження), причому функціонують за призначенням лише третина з них.

У сільських населених пунктах області за цільовим призначенням функціонували 517 відділень зв'язку, 265 їдалень, кафе, чайних (з них 98,9% з приватною формою власності), 220 спортивних та 588 культових споруд. За чотири роки кількість діючих відділень зв'язку

зменшилась на 6,0%, спортивних споруд – на 2,7%, в той же час їдалень та кафе побільшало на 0,4%, а культових споруд – на 24,3%.

У селах області працювало 2,6 тис. торговельних закладів, майже всі вони – приватні. Їх кількість зросла на 22,8%, у тому числі приватних – утричі. Відсутні торговельні заклади у 336 селах, з них у 220 – не здійснюється навіть виїзне обслуговування.

Значна частина будівель соціальної сфери потребує капітального ремонту: дошкільних закладів – 20,9%, шкіл – 19,6; клубних закладів – 35,6; бібліотек – 23,3; лікарняних закладів – 15,3; підприємств служби побуту – 30,5%; знаходиться в аварійному стані відповідно 2,9; 1,9; 4,3; 2,2; 0,6; 3,9%.

Низькою залишається забезпеченість установ, підприємств і організацій соціально-культурної сфери телефонним зв'язком. Так, ним забезпечені лише 3,9% підприємств служби побуту, 6,1% бібліотек, 14,7% дитячих дошкільних закладів. Деяко кращий, але недостатній рівень забезпечення телефонним зв'язком у фельдшерсько-акушерських пунктах (77,4%), амбулаторіях (93,6%), відділеннях зв'язку (90,2%).

Висновки. Незважаючи на окремі позитивні зрушення, що відбулися внаслідок реалізації комплексу державних, регіональних, місцевих програм та заходів, стан соціальної інфраструктури на селі за останні роки погіршується. Тому формування сучасної високорозвинутої соціальної сфери, яка спроможна максимально задовольнити потреби населення в різноманітних послугах, поліпшити умови праці та проживання селян вимагає інвестування комерційних структур та фінансової підтримки з боку держави. Подальші дослідження щодо перспектив розвитку соціальної інфраструктури сільських територій будуть спрямовані на вивчення громадської думки їх мешканців.

Список використаних джерел

1. Біттер О.А. Рівень життя сільського населення. – Львів: Українські технології, 1996. – 172 с.
2. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 5 (570). – С. 59-67.
3. Гончаренко І.В. Ретроспектива формування сільських територій регіонів України / І.В. Гончаренко // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 204-209.
4. Павлов О.І. Сільський розвиток та розвиток сільських територій: процесуальний та об'єктний прояви / О.І. Павлов // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 7. – С. 17-20.
5. Павлов О.І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління / О.І. Павлов // – Одеса: Астропринт, 2008. – 208 с.
6. Прокопа І.В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій / І.В. Прокопа // Економіка АПК. – 2005. – № 11 (133). – С. 48-51.
7. Розвиток сільських територій України / за ред. О.Г. Осауленка – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 751 с.
8. Славов В.П., Коваленко О.В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В.П. Славов, О.В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 9. – С. 68-71.
9. Трегобчук В.М. Актуальні проблеми сталого розвитку сільських територій // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: Матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників, Київ, 9-10 лист. 2005 р. /Редкол.: П.Т. Саблука ін. – К.: ННЦ „ІАЕ”, 2005. – С. 69-76.
10. Матеріали розробки форм державних статистичних спостережень 1-село, 6-сільрада.

Анотація. Сформулировано определение понятия „социальная инфраструктура” сельских территорий. Освещено современное состояние социальной инфраструктуры в сельской местности Житомирской области. Предложены пути преодоления выявленных проблем.

Ключевые слова: инфраструктура, социальная инфраструктура, уровень жизни, сельские территории.

Abstract. The definition of „social infrastructure” of rural areas. Covered the current state of social infrastructure in rural areas of Zhitomir region. Suggest ways to overcome these problems.

Keywords: infrastructure, social infrastructure, quality of life, rural areas.